

KARADENİZ'İN KUZEYİNDE İSKİT KURGANLARINDA BULUNAN
BALTA ÖRNEKLERİ
AXE SAMPLES FOUND IN SCYTHIAN KURGANs IN THE NORTH OF
THE BLACK SEA

Kürşat KOÇAK

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
History / Türkiye
kursatkocak@nevsehir.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9019-1784

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
6/1, Mart – March 2024 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **01.11.2023**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **01.03.2024**
Yayın Tarihi – Publication Date : **24.03.2024**
Sayfalar-Pages : **93 – 104**
doi : <https://doi.org/10.33469/oannes.1384668>

This article was checked by

Atıf – Cite as: KOÇAK, K., “Karadeniz’in Kuzeyinde İskit Kurganlarında Bulunan Balta Örnekleri”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6/1, Mart 2024, ss. 93 - 104.

KARADENİZ'İN KUZEYİNDE İSKİT KURGANLARINDA BULUNAN BALTA ÖRNEKLERİ

AXE SAMPLES FOUND IN SCYTHIAN KURGANS IN THE NORTH OF THE BLACK SEA

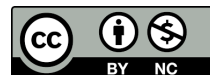
Kürşat KOÇAK

Öz

İskitler hakkında kendi yazılı metinlerinin olmaması kökenleri hakkında pek çok tartışmayı günümüze kadar beraberinde getirmiştir. Özellikle ilk araştırmaları yapan Rus ilim adamları bu konuyu muğlakta olan kanıtlarla İrani kökene bağlamaya çalışmıştır. Ancak Türk ilim adamları ise yaşam biçimlerini Bozkır kültürüne bağlamışlar ve İskitlerin Türkistan (Orta Asya) kökenli oldukları fikrini öne sürmüşlerdir. Bu durumda ise Herodot'un İskitlerin kökeninin doğuya dayandığını belirten bilgileri etkili olmuştur. İskitlerin doğudan geldiği ve Bozkır kültürü dairesine ait olduğu kanaatini biz de taşımaktayız. Ancak İskitler doğudan batıya pek çok maddi kültür unsurları taşıırken daha fazlasını da Ön Asya dünyasından almıştır. Özellikle Ön Asya ile Orta Asya arasında metal eşyaların taşınmasında aracılık etmiştir. Ön Asya'daki metal eritme teknolojisi de bu sayede doğuya taşınmış ve ileride metal aletlerin gelişim evriminde önemli rol oynamıştır. Orta Asya'da MÖ 5000'ler civarında taş ve

Abstract

The absence of written texts by the Scythians themselves has led to ongoing debates about their origins. Early Russian scholars tried to link them to Iranian roots based on inconclusive evidence. However, Turkish scholars have argued that the Scythians' way of life is tied to the Steppe culture and suggested that they originated in Turkistan (Central Asia). Herodotus' information, indicating that the origins of the Scythians lie in the east, has been influential in this regard. We also hold the view that the Scythians came from the east and belong to the Steppe cultural sphere. Yet, while the Scythians carried many material culture elements from the east to the west, they also acquired more from the Near Eastern world. They particularly acted as intermediaries in the transfer of metal goods between Near Asia and Central Asia. The technology of metal smelting from Near Asia was thereby transferred eastward, playing an essential role in the evolutionary development of metal tools. In Central Asia around 5000 BCE, piercing and cutting tools were made from stone and bone, but copper

kemik malzeme ile delici ve de kesici aletler imal edilirken MÖ 3000'lerde ise bakır eşya kullanılmaya başlanmıştır. Bakırın kalitesinin artırılması ile Tunç (Bronz) metalinin eşyalarda kullanımı önemli derecede artmıştır. Bozkır kültüründe bronz kullanımı çok yaygın olmasına rağmen bronzun karışımı olan kalayın zor bulunması sonucu demir kullanılmaya başlanmıştır. İskitler bronz üzerinde uzmanlaşmalarına rağmen demir kullanmışlar ve demirden pek çok alet edevat yapmışlardır. Bunlar arasında inceleyeceğimiz metal obje ise, baltadır. Özellikle Karadeniz'in Kuzeyindeki kurganlarda elde edilmiş birkaç balta örneğini ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Balta, İskit, Bozkır Kültürü, Bronz, Demir.

goods started to be used around 3000 BCE. With the improvement in the quality of copper, the use of bronze (an alloy of copper and tin) significantly increased in material culture. Despite the widespread use of bronze in Steppe culture, iron began to be used due to the difficulty of finding tin, a component of bronze. Although the Scythians specialized in bronze, they also used iron and made various tools and equipment from it. The metal object we will examine in this context is the axe. We will particularly focus on a few examples of axes obtained from the kurgans in the northern Black Sea.

Keywords: Axe, Scythian, Step Culture, Bronze, Iron.

Extended Abstract

The absence of written texts by the Scythians themselves has led to ongoing debates about their origins. Early Russian scholars tried to link them to Iranian roots based on inconclusive evidence. However, Turkish scholars have argued that the Scythians' way of life is tied to Steppe culture and suggested that they originated in Turkistan (Central Asia). Herodotus' information, indicating that the origins of the Scythians lie in the east, has been influential in this regard. We also hold the view that the Scythians came from the east and belong to the Steppe cultural sphere. Yet, while the Scythians carried many material culture elements from the east to the west, they also acquired more from the Near Eastern world. They particularly acted as intermediaries in the transfer of metal goods between Near Asia and Central Asia. The technology of metal smelting from Near Asia was thereby transferred eastward, playing an essential role in the evolutionary development of metal tools. In Central Asia around 5000 BCE, piercing and cutting tools were made from stone and bone, but copper goods started to be used around 3000 BCE. With the improvement in the quality of copper, the use of bronze (an alloy of copper and tin) significantly increased in material culture. Despite the widespread use of bronze in Steppe culture, iron began to be used due to the difficulty of finding tin, a component of bronze. Although the Scythians specialized in bronze, they also used iron and made various tools and equipment from it. Prior to the Scythians, metalwork occurred in the Andronovo culture, dated between 1700 and 1200 BCE. One of the biggest challenges of that era was accessing ore, as extracting it from deep underground and processing it at high temperatures was not feasible. However, the existence of metal had been discovered and started to enter human life in primitive ways. During this period, metal was obtained from shallow, open mines located in the northern mountains of Kazakhstan. The

most commonly used ores were metal oxide ores collected from surface deposits. These ores were then crushed with stone mallets and smelted in primitive furnaces. Axes belonging to the Afanasyevo culture period have been found in excavations in Central Asia. These axes were made from stone, copper, and bronze. These early stone axes were either perforated or non-perforated, and they are among the first prototypes of Steppe culture. These perforated stone axes are rectangular in shape and have a round hole on the top. They are of two types: short and long. This design remains somewhat current even today. Around 2000 BCE in the Ural Altai, Sayan Mountains, high-quality forged weapons were produced in the Sintashta culture, especially from copper arsenic bronze and slightly iron arsenic copper. Extraordinary weapons were produced from tin-containing bronze during this period. Especially cast bronze spears, daggers, arrowheads, and axes were produced. In East Kazakhstan, the rock paintings at Sagir depict scenes of two warriors with very interesting socketed axes. These rock paintings are significant evidence that axes have been used in Central Asia from very ancient times. Particularly, examples of axes have been found in Scythian kurgans. In Altai, there is a unique type of war axes belonging to the Scythian period. These axes have pointed, small pickaxe-like tips. Among the materials buried with the warriors in Scythian kurgan structures, such types of war axes have been encountered. Traces of this type of axe are also present in the Pazyryk kurgan series. There were two types of axes used in Altai during the Scythian period, and they were divided into bronze and iron. Both types also had subtypes with minor differences. These axes were two types of pointed war axes. The axes found in the kurgans of the northern Black Sea are mostly war axes. Axes suitable for daily use are also available among them. Since the warriors were buried with their weapons in the kurgans, war axes were also buried. These axes were mostly made of bronze and iron. The Scythians, coming from the east, used Altai and Tagar, Hun axes. The Scythians made these axe heads from bronze and iron and used them by attaching handles. Some types of war axes must have originated in Mesopotamia and come to Anatolia. These axes must have passed to the native peoples of the Caucasus through Anatolia. The Scythians are likely to have amalgamated local axes with their own and used them. They particularly improved the quality of their metals. Especially in Near Asia, pointed types of war axes were used for piercing armor. Such types of war axes were used by the Scythians. Additionally, two other types of axes have been obtained from the kurgans: one with a knife-like edge and the other with figures on the back. It is understood from the findings that the Scythians used three types of axes: war axes, daily use axes, and ritual axes. The development of the Scythians' ironwork also allowed them to make and use axes in abundance. The metal object we will examine in this context is the axe. We will particularly focus on a few examples of axes obtained from the kurgans in the northern Black Sea.

Giriş

Herodot'a göre doğudan gelip Karadeniz'in kuzeyine yerleşen İskitler bol ormanlık ve sulu bir alana göç etmişlerdir. Burası Karadeniz'in Kuzeyindeki geniş alanlar idi. Bu alanlara İç Asya'nın coğrafi şartlarının ağırlaşmasından dolayı gelmiş olmaları muhtemeldir. İskitler büyük sürü besleyen bir kavimdir ve sürüleri için su ve yeme ihtiyacı vardır. Dolayısıyla dünyanın en bereketli toprakları seçilmiştir diyebiliriz. Arkeologların yaptıkları kazılardan elde edilen sonuçlara göre bitki türlerinin sayısının bu göçebelerin hayatını doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür. En azından Batı Kazakistan sahasında hayvanların yiyebileceği ot türünün sadece yedi, İtil Irmağını geçip Doğu Avrupa sahasına ulaştınca bu sayının iki bin olması, zaman içerisinde Orta Asya'dan batıya göçün gerçekleşmesinin esas sebebinin açıklamaktadır.¹ İskitlerin bu ormanlık sahaya ulaşması sonucu atalar kültürü çerçevesinde devasa diyebileceğimiz kütükten kurganlar yapmışlardır. Bu kurganlarda kullanılan dev kütüklerin kesimi ise şüphesiz baltalar ile mümkün olmuştur. Metal işleme teknikleri ise, İskitler'den önce MÖ 1700-1200 yılları arasına tarihlenen Andronova kültüründe gerçekleşmiştir. O devirin en büyük sorunlarından biri doğal olarak maden cevherine ulaşmaktı ve günümüzde olduğu gibi madeni derinlerden çıkarıp yüksek derecelerdeki fırınlarda işlemesi imkânsızdı. Ancak madenin varlığı öğrenilmiş, insan hayatına ilkel yollarla da olsa girmeye başlamıştı. Bu devirde maden yatakları Kazakistan'ın kuzeyinde sıra dağlardaki sığ, açık yeryüzüne çok yakın ocaklardan sağlanmaktaydı. En çok kullanılan maden toprağın yüzeyinde birikmiş metal oksit cevheri idi. Bu cevher, taş balyozlarla dövüldükten sonra ilkel ocaklarda eritilirdi (Bu işlemde muhtemelen akça ağaçtan yapılan odun kömürü kullanmış olabilirler). Metal işleyicileri, balçıktan ve taştan yapılmış kalıplar kullanırlardı. Baltabaşı, mızrak başı, ok ucu, kazma başı, vb. metal nesnelere dökerlerdi.² İskitlerde aynen bu geleneği devam ettirmiş ve balta imal etmişlerdir.

Balta için TDK sözlüğünde “Ağacı kesme, yontma, yarma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç” tasviri yapılmıştır.³ Balta, odun kesme işleminin yanında dünyada kullanılmış en eski savaş aletlerinden biridir. İlk devirlerde sert taşlar ile yapılan baltanın kesici ucu, zaman içerisinde tunç ve demire dönüşen, insanı kolayca öldürebilen veya yaralayan nitelik kazanmıştır. Koruyucu özelliği zaman geçtikçe gelişen, dayanıklı hale gelen zırh ve miğferlere karşı topuzun etki oranı azalırken, daha güçlü ve keskin bir silah olan savaş baltaları önem kazanmaya başlamıştır. Bu yükseliş ile birlikte, baltanın kullanım amacına göre şekillendiği görülür. Tarihte bilinen en eski silahlarından olan balta, ilk çağlarda taş ve sopadan müteşekkil bir alettir. Zaman içerisinde metalin bulunması ve işlenmesiyle birlikte zırhları dahi delegecek sertlik ve sağlamlığa ulaşmıştır. Dünyada çeşitli coğrafyalarda birbirine benzer tasarımlar ile kendini ispat eden baltaya dair örnekler baktığımızda, silahların evrenselliğini bir kez daha görmekteyiz.⁴ İlk

¹ Taşağıl, 2022: 37.

² Okladnikov, 2000: 123.

³ www.tdk.gov.tr.

⁴ Horunlu, 2022: 70.

örneklerini Ön Asya'da gördüğümüz metal balta özellikle maden cevherlerinin bol bulunduğu Anadolu'da ise sık kullanılmıştır.

Eski Anadolu'da Hititler döneminde de balta ve çeşitleri bulunmaktaydı. Hitit metinlerinde demirden, gümüşten, bronz ve bakırdan balta çeşitleri zikredilmiştir.⁵ Hititlerden kalanlar ise daha çok askeri amaçlı ana maddesi bronzdan yapılmış çift taraflı baltalar idi.⁶ Hem savaş için hem de gündelik hayat için kullanılmıştır. Ancak Ön Asya'da savaş için yüksek kalitede ve keskin tarzda yapılmıştır. Bu devir baltaları savaş için olanı arka tarafı çekiç şeklinde iken önü sivri kazmaya benzemektedir. Gündelik hayatta kullanılanın arkası yine çekiç şeklinde ancak önü ağaçları kesecek şekilde oval keskin bıçak tarzdaydı. Bu metal aletlere ahşap bir sap takılmaktaydı. İlkel taştan yapılmış baltalara ahşap saplar bağlanırken daha sonra metal baltanın içine açılan yuvalara takılmıştır. Bazen de baltaya monteli sivri demir uca (pırazvanaya) sap monte edilmiştir.⁷ Anadolu'da bulunan en kıymetli balta örnekleri ise, Kültepe Kaniş'ten çıkarılmıştır ve görünüşe göre İskit balta tipleri ile çok benzerdir. Kültepe'de bulunan hilal şekilli baltalar yine burada bulunan gözlü baltaların atasıdır ve Eski Anadolu geleneğinde devam etmiştir. Hilal şekilli baltaların son örnekleri MÖ 3. binyılın ikinci yarısında Anadolu'ya Suriye Filistin üzerinden Mezopotamya'dan girmiştir ve Kaniş Karum Ib seviyesinde bulunmuştur. Bu tip baltalar Koloni çağından sonra Anadolu'da ortadan kalkmıştır. Anadolu'ya Kaniş baltaları yabancı tüccarların yaptığı ticaret vasıtasıyla gelmiştir. Anadolu dışında hilal şekilli balta örneği sadece MÖ 2. binin ilk çeyreğinde Babil'de bilinmektedir. Pencere baltalar MÖ 2. binde Suriye Filistin'den Mısır'a popüler silah tipleri olarak girmiş ve onların ilk örnekleri Koloni çağında Kültepe ve Acem höyükte ortaya çıkarılmıştır. Kültepe mezar sunularından metal örnekleri çoğunlukla ikiye ayrılır. Kaniş'te yerel atölye üretimi pencere baltalar taş kalıplara dökülerek imal edilirdi. Sap deliği olan çift ağızlı baltalar gerçek savaş silahları idi, her ikisinin metal örneği ve taş kalıbı Kültepe'de bulunmuştur. Bu baltaların ilk örnekleri erken bronz çağında görülmesine rağmen nadiren Koloni Çağı'nda görülmüştür. Bu gelenek Hitit dönemi boyunca devam etmiştir. Hem sap deliği olan baltalar hem de taş kalıp örnekleri Kültepe'de bulunmuştur. Bunlar Kuzey Suriye ve Mezopotamya baltalarından MÖ 2. binyılın yarsından esinlenilmiştir, fakat yerel farklı ayırt edici özelliklere de sahiptir. Kaniş Karum Ib tabakasındaki bir mezardan çıkarılan balta, çıkıntılı shaft deliğinin arkasındaki kulp düğmesi ile benzersizdir.⁸ Büyük ihtimalle Mezopotamya'da geliştirilen bu balta tipleri, uluslararası ticaret ile Anadolu'ya gelmiştir ve binlerce yıl boyunca gelişimini devam ettirmiştir. Baltanın gelişmesinde hem savaşta hem günlük yaşamda kullanımının olması onu yaygın bir alet haline getirmiştir. Anadolu'nun Demir Çağı'na geçmesi ve bu coğrafyada demir cevherinin bol bulunması balta üretimini ve kullanımını artırmıştır. MÖ I. bin yıllarda ise Anadolu tipi baltalar Anadolu'nun kuzeyine ve Kafkasya bölgesinde yayılmış olmalıdır. Baltaların evrensel aletler olması, İskitlerin bu aracı tam olarak nerden aldığı bilgisine ulaşmamızı zorlaştırmaktadır. Ancak İskitlerin, Orta Asya'nın doğusundan

⁵ Tuncer, 2020: 43, 312, 365, 395.

⁶ Gökçek –Abacı, 2019: 128.

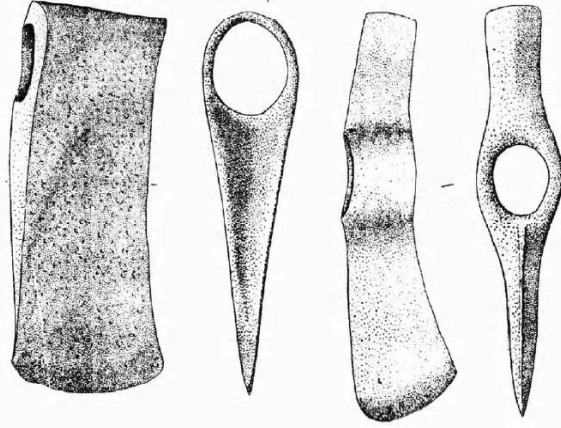
⁷ Horunlu, 2022: 70.

⁸ Yıldırım, 2010: 118.

gelen balta tiplerini Anadolu baltaları ile bütünleştirerek kullanmış olma ihtimalleri yüksektir.

İskit Devri Baltaları

Baltalar daha ziyade Afenasyevo kültür devrine ait kazılarda ele geçmiştir. Bu baltalar taştan, bakırdan ve bronzdan imal edilmişlerdir. Devrin taş baltaları deliksiz ve delikli olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu tip baltalar Bozkır kültürünün ilk prototipleri sayılabilir. Afenasyevo kültürüne ait Altay coğrafyasında bulunan delikli taş baltaların sayısı 20 civarındadır. Bu delikli taş baltalar dikdörtgen şeklindedir ve üst tarafında yuvarlak delik mevcuttur. Kısa ve uzun olmak üzere iki tiptir. Delikli olanlar günümüzdeki kısmen anımsamaktadır.

Toraman, 2018: 136. Altay'da Afenasyevo kültürüne ait bakırdan yapılmış baltalar.

Altay bölgesinde Klepeçiha köyü civarında Afenasyova kültürüne ait üç ta üç tane bakır balta bulunmuştur.⁹ MÖ 2000 yılları civarında Ural Altay, Sayan dağlarında Sintaşti kültüründe özellikle bakır-arsenik-bronz ve hafif demirli arsenik bakırdan yüksek kalite dövme silahlar üretilmiştir. Bu devirde kalay içeren bronzdan sıra dışı silahlar da vardır. Özellikle bronzdan döküm mızraklar, hançerler, ok uçları ve baltalar bunlar arasındadır.¹⁰ Doğu Kazakistan'da Sagir de bulunan kaya resimlerindeki bir savaş sahnesinde tasvir edilen baltalar ilginç örneklerden biridir.¹¹ Bu kaya resimleri baltanın çok eski devirlerden itibaren Orta Asya'da kullanıldığını gösteren önemli delillerdir.

⁹ Toraman, 2018: 134, 135, 136. "Afenasyova kültürü Klepeçiha köyünde bulunan baltalar deliklidir, baltanın deliğinin çapı 3-3.5 cm civarındadır. Baltaların uzunlukları 12- 15 cm arasında, ağızları uzunlukları ise 3-8 cm arasındadır. Bu baltaların ikisi dikdörtgen şeklindedir ve sap takılan delikleri üst kısımdadır. Birisi ince yapılıdır ve her iki ucu da içe doğru hafif eğiktir. Bunun sonuncusunun sap takılan deliği orta kısımda yer alır." Toraman, 2018: 136.

¹⁰ Baumer, 2012: 148.

¹¹ Yablonsky, 1995: 213.

Yablonsky, 1995: 214.

Kazakistan'ın güneyinde Tagisken'deki bir kurganda İskit devrine ait MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bronz ve demir balta başı ele geçirilmiştir.¹² Ayrıca bu çağlarda Hun döneminden kalma baltalar da arkeolojik araştırmalar neticesinde bulunmuştur. Dolayısıyla bu buluntular baltaların, Orta Asya'da yaygın bir şekilde kullanımını göstermektedir. 1973 yılında İç Moğolistan'daki T'ao-hun-pa-la'daki Hun kurgan buluntuları arasında ortasında delik bulunan, bir ucu sivri, diğer ucu da kuş ağız şeklinde yapılan bronz balta ele geçmiştir. 1976 yılında ise Yü-lung-t'ai'deki Hun kurganlarından çıkarılan demir baltaların ucu kuş biçiminde imal edilmiştir. Yine 1988 yılında İç Moğolistan'ın Yi-chin huo-luo-ch'i de yapılan kazıda bronzdan yapılmış bir adet balta bulunmuştur. Bunun haricinde aynı bölgedeki Hu-lu-ssu-t'ai'de bir Hun kurganında da bir adet bronzdan imal edilmiş, uzunluğu 18.5 cm, ağız kısmının kalınlığı 1.6 cm olan keskin bir balta bulunmuştur.¹³ Pazırık kurganlarında bulunan savaş baltaları da silah olarak kullanılmıştır. Pazırık II numaralı kurganda öldürülen savaşçının kafatasındaki ve tüm kurganlardaki atların kafataslarındaki aynı türden izlere bakılırsa, bu savaş baltalarının çapı, 16-18 mm. civarında idi. Savaş baltasının bir kesiti yuvarlak değil ovaldi (11 mm'ye 16 mm.), sivri ucu ise yuvarlak veya daha sık olarak eşkenar dörtgen kesitliydi.¹⁴Bu kazı sonuçlarından anlaşılmaktadır ki, Bozkır kültüründe balta kullanımı gündelik hayatta kullanıma daha yatkındır. Yani baltaların Orta Asya'da kullanımının bir hayli yaygın olduğunu söylemek yanlış olmaz. İskitler muhtemelen bu baltaları alıp kullanmışlardır. İskitlerin kullanmış oldukları baltalar geniş sahalardaki kurganlara yayılmışlardır.

¹² Yablonsky, 1995: 218.

¹³ Sarıtaş, 2010: 64.

¹⁴ Rudenko, 1970: 219.

İskitler bu savaş araç ve gereçlerinin bir müstemilatı olarak eye ve bileği taşıma da kullanmışlardır.¹⁵

İskitlerde baltanın kullanımı ile ilgili olarak ilk defa Herodot tarafından nakledilen efsaneden bilgi sahibi olmaktadır:

“İskitya’da gökyüzünden altından yapılmış zanaat eserleri düşüyor: bir saban, bir boyunduruk, bir balta ve bir kupa. Gökten düşen altın nesnelere sıcak kor halinde son derecede sıcaktılar. Büyük kardeşler bu ateşten kor halindeki nesnelere dokunamazken, küçük kardeşe sıra gelince bu nesnelere soğuyor ve en küçük kardeş bunları eline alıyor.”¹⁶

Daha sonra bu küçük çocuk İskit hükümdarı oluyor. Görüldüğü üzere gökten düşen altın nesnelere arasında balta da vardır. Daha sonraki dönemlerde günlük hayatta ve savaşta balta sık sık kullanılmıştır. Özellikle kurganlarda balta örnekleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Altay’da İskit devrine ait savaş baltalarının özgün bir tipi vardır. Bu baltalar, uçları sivri küçük kazma biçiminde olan savaşçı baltalarıdır. İskit kurgan yapılarında defnedilen savaşçıların malzemeleri içinde bu tür savaşçı baltalara rast gelinmiştir. Pazırık kurgan serisinde de bu tip baltalara ait izler mevcuttur. İskit devrinde Altay’da kullanılan baltaların iki tipi mevcuttu ve bunlar bronz ve demir olarak ikiye ayrılmaktaydı. Her iki tipin de kendi aralarında küçük farklardan kaynaklanan türleri mevcuttu. Bu baltalar iki tip sivri uçlu savaş baltaları idi.¹⁷ Bunlar ayakta ve at üstünde kullanılmaktaydı. Bunlardan biri geniş doğrama bıçağı, diğeri yuvarlak ve sivri ön tarafı ile ayrılmaktadır. Her ikisinin de sapa tutturmak için bir deliği ve çıkıntılı bir sırtı vardı. Sosyal statünün ve geleneksel gücün sembolü olarak görülen kuşgözü baltalar, genellikle merasimlerde aksesuar silah olarak kullanılırdı. Bu yüzden çok fazla bulunmazlardı. Küçük merasim baltaları, dört yüzlü sırtıyla kama şeklinde veya uzun ve biraz kavisli olup, balta sapının deliğine doğru genişleyen bir görünüme sahipti. Bazen bu baltaların küplerinde, Hun baltalarına benzer imgesel olarak kuş veya hayvan başının tasvirleri kullanılırdı. Aynı zamanda namluda da yani ucunda kuş gagası veya hayvan başının tasvir edildiği heykel görümlü motiflerin kullanıldığı görülmektedir.¹⁸ Görüldüğü üzere İskitlere ait üç tip balta vardır. Birincisi gündelik yaşam için kullanılan geniş ağızlı baltalar, ikincisi savaşta kullanılan zırh delici özelliği olan sivri uçlu baltalar, üçüncüsü ise sivri uçlu savaş baltalarına hayvan tasviri veya motifleri ekleyerek yapılan tören baltalarıdır. Tören baltaları sivri uçlu olup ön kısmı bazen yırtıcı kuş şeklinde de dökülmekteydi.

B. N. Grakov, Karadenizin Kuzeyinde İskit kurganlarında yapmış olduğu kazılarda çıkan baltalar hakkında detaylı bilgi vermiştir. O’na göre İskit mitolojisinde altın balta olmasına rağmen kurganlardan bulunan baltalar demirdir. Çeşitli tipleri olan baltaların çoğu, dar, keskin ağızlı ve dikdörtgen şekillidir. Çok azının kazma olarak kullanılan kısmın üst tarafında yuvarlak bir çekiç vardır. Baltaların delikleri yuvarlaktır. İskit savaşçılarına ait kurganlarda otuz civarında balta ele geçirilmiştir. Kırım’da yapılan

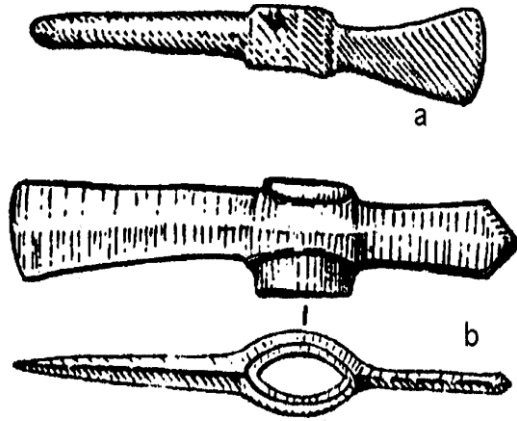
¹⁵ Durmuş, 2012: 161.

¹⁶ Herodotos, 2006: 295.

¹⁷ Toraman, 2018: 158.

¹⁸ Artamonov, 2020: 52.

araştırmalarda ise sadece 2-3 örnek bulunmuştur. Bozkırda biri Khersones, diğeri Janov'dan bulunan savaşçı heykellerinin kemerlerinin sağ tarafında teberler bulunan iki savaşçı heykeli ele geçirilmiştir. Varonej kapları ve Taman Yarımadası'nda Bolşaya Blinitsa kurganında bulunan rahibe Demeter'in kafasının yer aldığı kalathos, biri yaşlı, diğeri genç iki savaşçının resimlerinde savaş baltaları da yer almaktaydı. Solocha kurganındaki yay sadağı ve Certomlyck kurganındaki kılıflar üzerinde ellerinde savaş baltaları olan genç savaşçıların tasvirleri yer almaktadır. Büyük ihtimalle Kırım'da İskit ustaları bunları yerlilerin ellerinde görmüşler.¹⁹ Bokovenko'ya göre Tuva İskitlerinde, Uyük kültürünün son aşamasında Badanka IV kurganında bulunmuş önemli materyaller ele geçmiştir. Bunlar arasında dikkate değer savaş baltaları mevcuttur. Bu devir baltaları Arzhan kurgan devri geleneğinin devamıdır. Tüm savaş baltalarının arka çekiç kısmı yuvarlaktır ve bazı durumlarda burası keçi figürü ile süslenmiştir. Büyük ihtimalle bunlar ritüellerde kullanılmış olmalıdır. Burada ele geçmiş tüm savaş baltalarının gözleri deliklidir. Baltaların sırt kısmı yuvarlak, altı kenarlı veya oval olmak üzere şekil bakımından farklılık gösterirler. Bu sivri uçlu baltaların yerini bazen de bilinen keskin ağızlı baltalar almıştır. Savaş baltalarının tamamı ahşap saplı ve bu sapların ortalama uzunluğu 80 cm kadardır. Saplar ahşap veya metal bir kama ile yerine sabitlenmiştir. Sapın takıldığı yerler genellikle bronz kaplama ile güçlendirilmiştir. Ayrıca balta kayışlarla veya deri çantalarla kemere asılırdı.²⁰

Bokovenko, 1995a: 227. Bronz savaş baltaları.

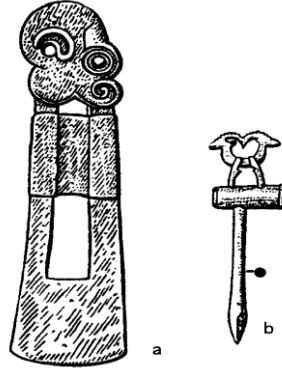
Güney Sibirya'nın İskit kültürleri arasında bulunan Tagar kültürüne ait Minusinsk havzasının coğrafi konumu nedeniyle özel bir yeri vardır. Güney Sibirya Minusinsk havzası Krasnoyarsk bölgesinde yer almaktadır.²¹ Tagar kültüründe mevcut farklı türdeki savaş baltaları oldukça tipiktir. Bunların en eskisi bir balta kafasıdır, kesiti yuvarlaktır ve uzun bir kol üzerinde çokgen yüzlü veya mantar şeklinde bir arka çekice sahiptir. Belirli zaman sonra baltaların sap kısmı kısalmış ve bununla birlikte çekiç kısmı genellikle keçi veya geyik gibi hayvan heykelcikleri şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu

¹⁹ Grakov, 2006: 184, 185.

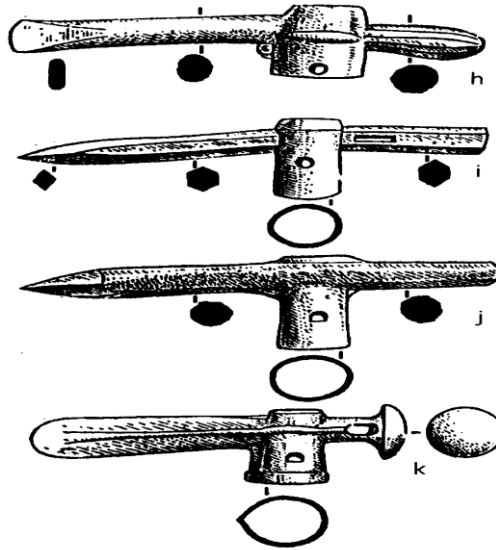
²⁰ Bokovenko, 1995a: 275, 277.

²¹ Bokovenko, 1995b: 299.

baltalar genellikle ritüel amaçlı olmalıdır. Yaygın olarak kullanılan savaş baltasının ya yırtıcı kuş kafası veya mantar şeklinde bir çekici, ya da bir yaban domuzu şekli vardı. Bazen baltanın kolları oldukça güzel bir hayvan tasviriyle süsleniyordu. Balta sapını güçlendirmek için kullanılan yüksük genellikle basit bir formdaydı ve bazıları zoomorfik tasvirlerle süslenmekteydi.²²

Bokovenko, 1995b: 304. Tagar devri savaş baltaları.

Bokovenko, 1995b: 304. Tagar savaş baltaları.

Karadeniz'in kuzeyindeki İskit kurganlarından çıkan baltalar çoğunlukla savaş baltalarıdır. İçlerinde günlük kullanıma uygun baltalar da mevcuttur. Bu kurganlardan çıkan baltalar sivri uçlu olup savaş baltalarıdır. Kurganlarda ise savaşçıların silahları da gömüldüğü için savaş baltaları da gömülmüştür. Bu baltalar ağırlıklı olarak bronz ve demirden yapılmıştır.

²² Bokovenko, 1995b: 302.

Sonuç

İnsanların mezolitik çağlarda ilkel olarak taştan yapmış oldukları baltalar, zaman içerisinde metalden yapılmış ve yeni tekniklerle daha kullanışlı hale getirilmiştir. İskitler doğudan geldikleri için Altay, Tagar ve Hun baltalarını daha çok kullanmış olmalıdırlar. İskitler bu baltaların başlarını bronz ve demirden yapmışlar ve onları sap takarak kullanmışlardır. Savaş baltalarının bazı tipleri Mezopotamya'da ortaya çıkmış ve kuvvetle muhtemel buradan Anadolu'ya gelmiştir. Bu baltalar Anadolu üzerinden Kafkasya yerli halklarına geçmiş olmalıdırlar. İskitlerin yerli baltalarla kendi baltalarını kaynaştırıp kullanmış olma ihtimali yüksektir. Özellikle metallerinin kalitesini artırmışlardır. Ayrıca Ön Asya'da savaş baltalarının sivri uçlu tipleri zırhları delmek için kullanılırdı. İskitler de bu tip savaş baltalarını kullanılmıştır. Yine kurganlardan bıçak ağızlı ve arkasında figürler olan diğer iki tip baltalar ele geçmiştir. Buluntulardan anlaşılmaktadır ki, İskitler üç tip balta kullanmışlardır; bunlar savaş baltaları, günlük kullanım baltaları ve ritüel baltalarıdır. İskitlerin demir işçiliğinde de gelişmiş olması, baltaları bol miktarda yapmalarını ve kullanmalarını sağlamıştır.

Kaynakça

- ARTAMONOV, M., 2020. *Kimmerler ve İskitler (Başlangıcından MÖ. IV. Yüzyıla Kadar)*, Çev.: Muhammed ŞEN, Selenge Yayınları, İstanbul.
- BAUMER, C., 2012. *The History of Central Asia (The Age of the Steppe Warriors)*, I. B. Tauris, Newyork .
- BOKOVENKO, N. A., 1995a. "Tuva During The Scythian Period", *Nomads of The Eurasian Steppes In The Early Iron Age*, Ed.: Jeannine Davis Kimball – Vladimir A. Bashilov – Leonid T. Yablonsky, Zinat Press, Berkeley, ss. 265-285.
- BOKOVENKO, N. A., 1995b. "The Tagar Culture In The Minusinsk Basin", *Nomads of The Eurasian Steppes In The Early Iron Age*, Ed: Jeannine Davis Kimball – Vladimir A. Bashilov – Leonid T. Yablonsky, Zinat Press, Berkeley, ss. 299-315.
- DURMUŞ, İ., 2012. *İskitler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÖKÇEK, L. G. – ABACI, O., 2019. *Anadolu'nun Eski Çağ Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- GRAKOV, B. N., 2006. *İskitler*, Çev.: D. Ahsen Batur, Selenga Yayınları, İstanbul.
- HERODOTOS, 2006. *Tarih*, Çev.: Mümtekin ÖKMEN, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- HORUNLU, T., 2022. *Mezopotamya'da Savunma Sistemleri, Savaş Araç ve Gereçleri (MÖ I. Bin'in İlk Yarısı)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

- OKLADNIKOV, A.P., 2000. “Tarihin Şafağında İç Asya”, *Erken İç Asya Tarihi*, Ed.: Denis SİNOR, Çev. Alaeddin ŞENEL, İletişim Yayıncılık, İstanbul, ss. 61-140.
- RUDENKO, I. S., 1970. *Frozen Tombs of Siberia the Pazyryk Burial of Iron Age Horsemen*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- SARITAŞ, E., 2010. *Çin’de Yapılan Arkeolojik Araştırma Ve Kazılara Göre İslamiyet’ten Önce Türklerde Kültürel Hayat (En Eski Çağlardan IX. Yüzyılın Ortalarına Kadar)*, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞAĞIL, A., 2022. *İlk Türkler (Bozkırdan Dünyaya Yayılanlar)*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- TORAMAN, A., 2018. *Arkeolojik Veriler Işığında Altaylarda At Koşumları ve Savaş Aletleri, (İlk Zamanlardan IX. Yüzyıla Kadar)*, Erciyes Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- TUNCER, H., 2020. *Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokuma: Siyasi, Ekonomik ve Dini Yönleriyle*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- YABLONSKY, L. T., 1995. “ The Material Culture Of The Saka And Historical Reconstruction”, *Nomads Of The Eurasian Steppes In The Early Iron Age*, Ed.: Jeannine Davis Kimball – Vladimir A. Bashilov – Leonid T. Yablonsky, Zinat Press, Berkeley, ss. 201-235.
- YILDIRIM, T., 2010. “Weapons of Kültepe”, *Anatolia’s Proluge Kultepe Kanesh Karum*; Ed.: Fikri KULAKOĞLU – Selmin KANGAL, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, ss. 116-123.

İnternet Kaynakları

www.tdk.gov.tr